

**John McCormick** (1991), *Reclaiming Paradise: The Global Environmental Movement*, Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press.

John McCormick, autor ben conegut entre els ecologistes per haver escrit a la primera meitat de la dècada dels anys vuitanta l'obra *Acid Earth: The global thread of acid pollution* (Earthscan, Londres, 1985) que donava a conèixer vastament el problema de l'anomenada «pluja àcida» en el marc del món industrialitzat, ens sorprèn agradablement ara amb una obra de recerca històrico-social sobre el modern moviment ecologista. Aquesta obra és fruit d'un treball iniciat per J. McCormick a la Universitat de Londres per assolir el mesuratge, i que abans de veure la llum en forma de llibre li va portar sis anys de recerca. *Reclaiming Paradise* és estructurat en nou capítols, una introducció i una conclusió.

En paraules de McCormick: «de totes les revolucions conceptuals del segle xx, poques han forjat un canvi en els valors de la humanitat tan fonamentals i universals com la revolució ecologista». I ell mateix justifica, en la introducció, aquesta afirmació: «engendrada per filàntrops i amants de la natura, nodrida per naturalistes afeccionats i per planejadors professionals, i finalment empena en les agendes polítiques per una nova generació rebel i idealista, l'ecologisme ha travessat les divisions religioses, nacionals i polítiques, i s'ha escampat a gairebé tots els països de la Terra. Ha guanyat desenes de milions de seguidors, ha generat nous cossos legislatius, ha covat nous partits polítics, ha encoratjat el replanteig de les prioritats econòmiques i ha esdevingut un tema central en la política i en les relacions internacionals. Per sobre de tot ha canviat les nostres percepcions del món on vivim. En ben poques dècades ha capgirat les suposicions que havien romàs durant centúries. Per primera vegada la humanitat s'ha adonat de la veritat bàsica que la natura és finita i el mal ús de la biosfera posa en perill la mateixa existència humana».

Per a justificar tot això, en el Capítol I, McCormick explora les arrels de l'ecologisme al llarg del segle XIX i a la primera part del segle XX, centrant-se sobretot a la Gran Bretanya i als Estats Units, però també inclou algunes incursions a les, aleshores, colònies britàniques: Austràlia, Sud-àfrica i l'Índia. S'hi troba a faltar l'exploració de les arrels d'aquest moviment a altres països, especialment a les colònies que mantenien les metròpolis europees arreu del món.

El més interessant d'aquest capítol és, a banda de dir-nos quines varen ser les primeres associacions proteccionistes o conservadores, l'explicació del naixent debat entre preservació de la natura per a usos educatius o recreatius i conservació per a la seva explotació racional. Aquest debat, que va dividir el moviment americà, estava representat per dos capdavanters. D'una banda, John Muir (gràcies al qual es va crear el parc nacional de Yosemite, l'any 1890), que va fundar una de les societats preservadores més antigues del món i avui encara existent amb alguns centenars de milers de socis: el Sierra Club. D'altra banda, Gifford Pinchot, que defensava que la conservació s'havia de basar en tres principis: la utilització dels recursos existents per la present generació, la prevenció dels residus i l'ús dels recursos per part de la majoria i no per a benefici de minories privilegiades. Aquesta posició va trobar el suport del president Theodore Roosevelt, i Pinchot va esdevenir de fet Secretari d'Estat per a la Conservació.

De finals de segle passat daten els primers intents d'organitzar una conferència internacional conservadora. Ja el 1900 es va signar el primer acord ambiental a nivell internacional: la Convenció per a la Preservació del Animals, Ocells i peixos d'Àfrica. Però no va ser fins el juny de 1992 quan va néixer a Londres la primera associació internacional: el Comitè (més endavant se'n dirà Consell) Internacional per a la Protecció (després se'n dirà Preservació) dels Ocells.

En el Capítol II, titulat «Protecció, Conservació i les Nacions Unides (1945-1961)», podem llegir com es varen anar constituint els organismes de les Nacions Unides com ara l'ECOSOC, la FAO i la UNESCO, i la seva posició en el debat «Preservació versus Conservació». També podem veure com es va anar configurant la IUPN —Internacional Union for the Protection of Nature (més endavant canviarà la paraula «protecció» per «conservació»—, a cavall entre la UNESCO i unes quantes persones entusiastes, no pas fruit de cap moviment popular, d'ací l'especial rellevància d'aquest organisme. Els problemes de finançament inicials de la IUPN feren possible el naixement (1960) d'una nova entitat, en principi per a recaptar fons: el World Wildlife Fund (WWF). Aquests organismes contribuïren a definir d'una forma més àmplia i universal el concepte de conservació. Així, en la X Assemblea Anual de l'IUCN es definia d'aquesta manera: «el maneigament de l'aire, l'aigua, el sòl, els minerals i les espècies vivents, inclosa l'espècie humana, per assolir la més elevada qualitat de vida sostenible».

Però, mentrestant, les circumstàncies conspiraven per fer créixer un nou moviment de protesta basat en preocupacions sobre l'estat del medi ambient humà i sobre les actituds humanes respecte de la Terra. El nou moviment es preocupava de la població i de la pol·lució, dels costos de la tecnologia i del creixement econòmic. Era el naixement del que s'ha convingut a dir «Revolució Ambiental o Ecològica» de la dècada dels anys seixanta.

En els Capítols III, IV i V, McCormick ens descriu detalladament el naixement d'aquest nou moviment, la influència que hi varen tenir, d'una part, l'era atòmica i, de l'altra, obres com ara *Silent Spring*, de Rachel Carson (publicada l'estiu del 1962 i de la qual es varen vendre mig milió d'exemplars, va ocupar al llarg de trenta-una setmanes el primer lloc de la classificació de llibres més lle-

gits als EUA, segons el *New York Times*. Aquí podem lamentar que una obra d'aquestes característiques encara no s'hagi publicat en català (i en castellà es va publicar al cap de vint anys).

És especialment interessant el capítol IV, on es descriu la influència sobre el moviment ecologista d'universitaris com ara Paul Ehrlich (Stanford), Barry Commoner (St. Louis, Washington), LaMont Cole (Cornell), Eugene Odum (Geòrgia), Kenneth Watt (Davis, Califòrnia), Garrett Hardin (Santa Clara, Califòrnia) i altres. Els debats que tots plegats ajudaren a crear se centraven en tres temes: pol·lució, població i tecnologia. Així va anar fent-se popular que el creixement exponencial que practicaven els industrialistes i divulgaven els seus predicadors, tenia uns límits.

Era l'any 1972 quan es publicava *The Limits to Growth* (D. H. Meadows, D. L. Meadows, J. Randers, W. W. Behrens, New America Library, Nova York), on s'afirmava que l'arrel de la crisi ambiental es trobava en el creixement exponencial i que hi havia la urgent necessitat d'assolir un equilibri global, reconeixent els límits al creixement econòmic i de la població. Això era el resultat d'un projecte proposat pel Club de Roma (creat l'any 1968 pel Dr. Aurelio Peccei) en la Conferència que es va reunir a Cambridge, Massachusetts, a finals de juliol de 1970. El debat que arreu va provocar la publicació d'aquesta obra es pot avui continuar, ja que els mateixos autors han publicat *Beyond the Limits* (Earthscan, Londres, 1992), on no solament es reafirmen en les seves conclusions, sinó que diuen que estem ja traspasant els límits que poden menar-nos al col·lapse.

El Capítol V ens descriu amb tota mena de detalls quins van ser els antecedents i com es va anar preparant la Conferència d'Estocolm sobre el Medi Ambient Humà (5-16 de juny de 1972), on participaren representants de 113 països, de 19 agències intergovernamentals i de 400 Organitzacions No Governamentals (ONG's), i on es varen acordar la co-

neguda Declaració d'Estocolm, a més de una llista de 26 Principis agrupats en cinc grans blocs i un Pla d'Acció. Entre les persones que més influïren en aquesta Conferència destaquen Barbara Ward i René Dubos, a qui Maurice Strong, com a secretari general de la Conferència, va encomanar un informe que va servir de base de discussió entre les delegacions (*Only One Earth*, Harmondsworth, Penguin, 1972). Segons McCormick, els majors assoliments de la Conferència d'Estocolm foren els següents: a) la tendència a emfasitzar el medi ambient humà; b) la forja d'un compromís entre països més desenvolupats i menys desenvolupats; c) l'inici d'un nou rol i més insistent de les ONG's en el si de les organitzacions governamentals i intergovernamentals, i d) la creació del Programa de les Nacions Unides sobre Medi Ambient (PNUMA).

Precisament dedicat al PNUMA trobem el Capítol VI de l'obra. Aquest nou i diferent organisme va ser creat per la Resolució 2997 del 15 de desembre del 1972 de l'Assemblea General de les Nacions Unides, reconeixent que «els problemes ambientals d'ampli significat internacional» cauen dins la competència de l'ONU. McCormick ens explica i valora els deu primers anys d'existència del PNUMA i el seu treball en les valoracions ambientals globals, la gestió ambiental i les mesures de suport, a més dels programes específics sobre mars, desertització, etc.

En els Capítols VII i VIII s'exposa el naixement i l'aplicació de les polítiques ambientals tant al Nord com al Sud, així com la intensificació de l'activisme ecologista promogut sobretot per la pobra resposta donada pels governs als reptes ambientals creixents que van essent assumits per amplis sectors de l'opinió pública. És precisament aquest augment de la conscienciació pública que queda reflectit en la naixent legislació ambiental que es va introduint en els cossos legislatius dels estats i amb la creació d'agències especialitzades de medi ambient o fins i tot amb la creació de ministe-

ris de medi ambient: entre el 1956 i el 1960, quatre països introduïren alguna mena de legislació ambiental; entre el 1961 i el 1965 foren deu més; entre el 1966 i el 1970, divuit, i trenta-un entre el 1971 i el 1975. Segons McCormick, el juny de 1972 hi havia dotze països que tenien i preveïen tenir programes de política ambiental. Cal destacar aquí que no serà fins més de vint anys després que als Estats Units naixés l'EPA (Environmental Protection Agency), que a Catalunya es creà la Conselleria de Medi Ambient.

Quant als països del Nord, McCormick se centra en la descripció comparativa de dos casos, el de la Gran Bretanya i el dels Estats Units d'Amèrica, mentre que en els altres països de l'oest d'Europa fa la descripció del naixement dels nous moviments polítics verds. També exposa els orígens dels grups ecologistes internacionals com ara Amics de la Terra i Greenpeace. Així, mentre els primers influeixen de forma decisiva en la concepció que els problemes ecològics no es resolen amb remeis temporals, sinó amb un profund canvi social, els segons fan de la pràctica de la resistència no violenta als atemptats ecològics una forma de lluita que assoleix força èxits.

Pel que fa als països del Sud, i després de la crítica a la lògica del creixement realitzada per les ONG's ecologistes a Estocolm, el debat es va anar centrant en les relacions entre medi ambient i desenvolupament. Així, mentre per al Banc Mundial el problema de l'explosió demogràfica era el problema número u pel que fa a la degradació del medi, la Declaració de Cocoyoc (resultat del Simposi sobre les Pautes d'Ús dels Recursos i d'Estratègies de Desenvolupament i Medi Ambient, 8-12 octubre 1974) emfasitzava que «els grans contrastos entre el consum per càpita d'una rica minoria i els d'una gran i pobra majoria i l'efecte que té en l'ús dels recursos i el seu esgotament».

McCormick ens exposa aquí els efectes de les polítiques de desenvolupament sobre el

medi ambient, ja que a despit que sobre el paper aquests ajuts havien d'anar precedits d'avaluacions de l'impacte ambiental, la majoria de vegades els anomenats projectes de desenvolupament mancaven d'aïtals avaluacions, i no solament això, sinó que en la pràctica molts d'aquests projectes han agreujat la problemàtica ambiental.

El Capítol VIII conclou amb la descripció de com es constituï l'Estratègia Mundial per a la Conservació promoguda per la Unió Internacional per a la Conservació de la Natura, que es va fer pública a finals del 1979. En ella es defineix la conservació com «el maneigament de l'ús humà de la biosfera de forma que pugui donar el benefici sostenible més gran a les generacions presents tot mantenint el seu potencial d'assoliment de les necessitats i aspiracions de les generacions futures». L'estratègia es concretava en preservar, mantenir, utilitzar de manera sostenible, restaurar i millorar el medi natural. Així, els objectius bàsics eren: a) manteniment dels processos ecològics essencials i els sistemes que suporten la vida; b) preservació de la diversitat genètica, i c) assegurament de la utilització sostenible de les espècies i els ecosistemes. Ha estat l'any 1991 quan aquesta Estratègia s'ha completat i actualitzat amb la publicació conjunta per part de la UICN, el PNUMA i el WWF, de «Cuidem la Terra. Una estratègia per viure de manera sostenible» (editada a Catalunya pel Departament de Medi Ambient).

En el darrer Capítol, abans de les conclusions, McCormick ens exposa el Medi Ambient Global. I ho fa començant amb l'explicació del que va representar «The Global 2000 Report to the President: Entering to the Twenty First Century» (Council on Environmental Quality, Penguin, Nova York, 1982), encomandat per l'aleshores president dels EE.UU., Jimmy Carter. Així, mentre el «Global 2000» plantejava els problemes, el document que el va seguir, «Global Future: Time to Act» (Council on Environmental Quality,

Washington DC, 1981), plantejava les possibles solucions. Era comú en ambdós documents la manifestació que els canvis necessaris anaven més enllà de qualsevol nació solitària.

A mesura que el món s'adonava de la importància que calien respostes globals a les qüestions ambientals, era possible la realització de tractats i acords internacionals per afrontar el creixent deteriorament ecològic del planeta. McCormick, en l'exposició dels tractats internacionals que fan referència al medi ambient, ens diu que, segons el PNUMA, ja l'any 1984 hi havia 108 acords, i assenyalava que una altra llista més exhaustiva comptabilitzava, l'any 1985, 257 tractats multilaterals. Però ell mateix afirma que la qualitat d'aquests tractats no es correspon amb la quantitat, ja que qualsevol acord o tractat s'ha de mesurar pel grau d'acompliment per part dels qui l'han signat, la qual cosa és, finalment, funció de la voluntat política.

El Capítol IX continua amb l'anàlisi concreta de dos acords internacionals (el de la Contaminació àcida i el de la Contaminació transfronterera de l'aire) i l'anàlisi de la protecció d'un bé comunal: la capa d'ozó; per acabar amb l'anàlisi del paper fet per la Comissió Mundial sobre Medi Ambient i Desenvolupament (CMMAD), creada per decisió de l'Assemblea General de l'ONU el setembre de 1983. El seu treball, fet públic l'any 1987, *Our Common Future* (Oxford University Press, Oxford, 1987), també anomenat *Informe Brundtland* (en honor a la seva presidenta, Gro Harlem Brundtland), és el que ha popularitzat el nom de «desenvolupament sostenible» sobre el qual gira actualment bona part de la polèmica de l'ecologisme, com es va poder comprovar a la Cimera de la Terra o Conferència de l'ONU sobre Medi Ambient i Desenvolupament (CNUMAD), que es va reunir de l'1 al 15 de juny del 1992 a Rio de Janeiro.

La conclusió de l'obra de McCormick gira al voltant de l'aportació que ha fet l'ecologisme en el canvi de valors del paradigma social

dominant i en el paper que ha de fer en el futur, temes tots ells prou extensos i que requeririen un altre escrit tant o més llarg que el present. En definitiva, es tracta d'una obra molt ben documentada, tant pel que fa a les notes de referències com pel que fa a la bibliografia.

Per acabar solament resta dir que aquesta obra és la història d'una part del moviment ecologista modern que es pot complementar amb altres de més específiques. Per exemple, amb *l'Histoire de l'écologie: une science de l'home et de la nature* (Jean-Paul Deléage, Editions la Découverte, París, 1992), on s'analiza l'evolució de l'ecologia com a ciència. Però també, des d'un punt de vista més radical o *underground*, es complementa amb l'obra d'Alberto Ruiz Buenfil, *Rainbow Nation Without Borders: Toward an Ecotopian Millenium* (Bear & Company, Santa Fe, NM, 1991), on s'exposa el naixement i desenvolupament d'aquells grups de persones que inspirant-se en els antics mites de l'arc de Sant Martí practiquen formes de vida que s'oposen al paradigma social dominant.

Josep Puig i Boix

Departament de Geografia,  
Universitat Autònoma de Barcelona

**Gribbin, John** (1992), *El agujero del cielo. La amenaza humana a la capa de ozono*. Madrid, Alianza Editorial, 232 p.

Des del descobriment l'any 1987 a l'Antàrtida del popularment denominat «forat» a la capa d'ozó, els mitjans de comunicació s'han abonat en la seva difusió publicant sovint informacions incompletes i a voltes contradictòries. És per això que hem de celebrar la publicació de la traducció d'aquesta obra de John Gribbin, *El agujero del cielo* (l'original anglès, *The Hole in the sky. Man's threat to the ozone layer*, 1988, ha estat traduït per Rosa Weigand). I ho hem de fer do-

blement: primer, per l'extensa informació que ens aporta sobre aquest tema, i segon, pel prestigi de l'autor, escriptor científic guardonat i assessor de física de la revista *New Scientist*, dedicada a la difusió de temes d'actualitat de ciència i tecnologia, i que posseeix una extensa obra de temes de caire científic que garanteix l'objectivitat i la qualitat de les dades que ens trasmet.

Pel que fa a l'obra, val a dir que bona part s'ha elaborat a partir de la informació extreta dels seminaris inclosos dins el programa de conferències i debats que se celebren anualment a Berlín, coneguts com a *Conferències Dahlem*, a les quals assistiren destacats científics i investigadors de reconegut prestigi i presentaren els resultats de les darreres investigacions efectuades sobre l'estat del «forat» de la capa d'ozó, i on l'autor va ésser present.

Fruit, doncs, de l'assistència en aquests seminaris, l'autor elaborà certs aspectes del llibre, la primera part del qual introdueix el lector en la temàtica i el prepara per poder entendre plenament les informacions que els seminaris aportaren sobre la capa d'ozó i que posteriorment desenvolupa. És així, doncs, com se'ns explica què és l'ozó, les seves propietats i la seva única virtut que es manifesta quan està aproximadament a 20 km de l'escorça del planeta Terra, formant una cuirassa que protegeix tota forma de vida animal de gran part dels raigs ultraviolats que ens arriben del Sol. Parla també de les seves peculiars característiques i de l'origen de la formació de la capa, dels processos de destrucció de l'ozó i dels components químics amb els quals aquest gas reacciona, així com de l'estructura de l'atmosfera.

La segona part, que segueix a la introducció, ens ocuparà els següents cinc capítols. Ens informa del desenvolupament de les investigacions que s'inicien a mitjan els anys seixanta, degut a una creixent preocupació per les repercussions que les activitats humanes puguin tenir sobre l'atmosfera. Unes investigacions que originàriament sorgeixen de l'in-